

TWICKELBLAD

3
'98

- * Een nieuwe visie op het bosbeheer
- * Ecologische waarden van Twickel vastgelegd in rapport
- * Het mangelen van linnengoed
- * Het literaire gezelschap De Orde van Tombago

TWICKELBLAD

Een gezamenlijke uitgave van:
Stichting Twickel,
Vereniging Vrienden van Twickel.

Het Twickelblad geeft informatie
over historie en het beheer van
Twickel in al zijn aspecten.

Redactie:

J. Bengevoord (eindredactie)
A. Brunt (eindredactie)
M.W.H. Hermanussen
A.H. Schimmelpenninck

Medewerkers aan dit nummer:

G. Aalderink
A. Arnold
D. Bekkers
H. Gierveld
J. Mulder
A. Nawijn
F. Ruepert
H. Spijkerman
S. de Zoete

Redactieadres:

Redactie Twickelblad
Postbus 2, 7490 AA Delden

Vereniging Vrienden van Twickel
Secretaris W.H. van den Bosch
Meeuwenstraat 14
7471 HG Goor

Stichting Twickel

Postbus 2, 7490 AA Delden
tel. 074 - 3761309

Het Twickelblad wordt gratis toege-
zonden aan medewerkers van de
stichting Twickel en aan leden van
de vereniging Vrienden van
Twickel.

Het lidmaatschap van de vereniging
Vrienden van Twickel bedraagt
f 25,00 (inclusief het Twickelblad).
Het lidmaatschap kan worden
aangevraagd bij de secretaris van de
vereniging Vrienden van Twickel.

Inlevering kopij:

vóór 1 november 1998 bij de
redactie van het Twickelblad,
Postbus 2, 7490 AA Delden.

Losse nummers à f 6,00 zijn
verkrijgbaar bij de VVV-Delden en
de firma Vriezokolk in Delden en
boekhandel Broekhuis in Hengelo.

Tekstvervaardiging en druk;
Grafisch bedrijf ve&es, Deventer.

ISSN 0927-6548

Index op vorige nummers via
Internet
[http://www.obd.nl/instel/twickel/
twickelb.htm](http://www.obd.nl/instel/twickel/twickelb.htm)

Op 15 mei 1648 werd in Münster de vrede tussen de Zeven Verenigde Provinciën en Spanje getekend. Eén van de ondertekenaars van Nederlandse zijde was Wilhelm Ripperda, bewoner van huis Hengelo. Hij trad op als gastheer voor zijn mede-afgevaardigden. Vanaf Hengelo trok men gezamenlijk naar Münster. Op 12, 13 en 14 mei 1998 werd deze tocht herhaald vanaf kasteel Twickel. (foto voorpagina). De nieuwe afgevaardigden verzamelden zich op 12 mei op Twickel, waar Wilhelm Ripperda geflankeerd door zijn secondant Juriaan zu Castell hen op het bordes verwelkomde. Het zonnige weer, de aanstormende paarden, de spectaculaire koetsen en de vrolijke muziek trokken een groot publiek. Foto's: H. Spijkerman.

IN DIT NUMMER

- Nieuwe bewoners genieten van een bijzonder pand op een fraaie plek	3
- Vegetatie in bossen Twickel nog steeds vitaal	7
- Een visie op het bosbeleid van Twickel	9
- Vrienden van Twickel bezoeken De Schaffelaar	11
- De boerentuin als pronkjuweeltje	12
- Het mangelen van linnengoed	15
- De Orde van Tombago, een literair college uit het begin van de achttiende eeuw	17
- Korte berichten	19/21
- Expositie	20
- Agenda	23

Nieuwe bewoners genieten van een bijzonder pand op een fraaie plek

Wie aan het eind van de Twickelerlaan de Es oprijdt, ziet plotseling een markant gebouw opdoemen, de jachtboerderij Wanink. De boerderij dateert uit 1881, maar daarvoor heeft op deze plek een gewone boerderij gestaan. Het huis is gebouwd voor Carel George baron van Heeckeren van Wassenaer die als jachtliefhebber een boerderij met een jachtkamer wenste waar op jachtdagen tussen de middag gegeten kon worden. Generaties lang is het Wanink tevens een boerenbedrijf geweest. De boerderij wordt momenteel verbouwd tot woonboerderij. Nieuwe bewoners genieten nu van het uitzicht vanuit de jachtkamer waar men in de verte het silhouet van Delden kan zien.

Maarten Hermanussen

Er is veel veranderd op erve Wanink sinds mei 1996 toen Gert en Karin Banis de boerderij kochten en de grond

De vroegere jachtkamer van erve Wanink is ingericht als keuken.
Foto: D. Bekkers.

in erfpacht verkregen. De nieuwe bewoners hielden een kleine hectare rondom de boerderij en de rest van de grond ging na een herverkaveling in 1996 en 1997 naar een naburig pachtbedrijf. Twickel heeft toen zorg gedragen voor de erfbeplanting. Zo werden er meidoornhagen, die ook de es sieren, aangeplant. Verder werd er een kikkerpoel gegraven. Schuin achter de boerderij werden diverse varkensschuren en kapbergen gesloopt. Alleen de karakteristieke schuur in de stijl van de boerderij en een hooiberg bleven staan. In 1997 zijn het huis en de schuur op de Rijksmonumentenlijst geplaatst, wat betekent dat er aan de buitenkant niets gewijzigd mag worden.

Traditie

“We hadden een leuk huis in Boekelo, ook in het buitengebied, maar dat lag in de buurt van de autobaan en het lawaai werd steeds sterker. Toen zijn we rond gaan kijken, we wilden eigenlijk wel een boerderijtje. Toen hoorden we dat Twickel ook wel eens boerderijen verkoopt en dat het Wanink vrijkwam. We hebben toen de Stichting een brief geschreven. Daarna volgden er heel wat gesprekken met de rentmeester. Kijk, verkopen aan de hoogste bieder is absoluut geen kunst, maar dat wil Twickel volgens ons dus duidelijk niet. Dan zouden ze naast de opstallen ook de grond voor veel geld erbij verkopen, maar wel alle zeggenschap verliezen. Met de erfpachtconstructie is het heus niet alleen weggelegd voor de zeer kapitaalkrachtigen.

Men wil van Twickel geen ‘bungalowpark voor welgestelden’ maken, zoals wel eens gezegd is. Er wordt grondig bekeken of je gevoel hebt voor de stijl en traditie van Twickel en of je past in de buurtschap”, aldus Gert Banis.

Gemoedelijk

Men hoort wel eens geluiden dat nieuwkomers afbreuk zouden doen aan het plattelandsleven in een buurtschap. “Dat geldt hier beslist niet. Iedereen vaart eigenlijk wel bij

De jachtboerderij staat aan de rand van de es.
Foto: D. Bekkers.

De achterzijde van het huis. Vooraan de doorrijstal.
Foto: L. Hovestad.

deze constructie: Twickel heeft de garantie dat een pand goed onderhouden of in stijl wordt opgeknapt en de naburige pachters krijgen er grond bij. We hebben hier op de Es nooit enige afstand tot de noabers ondervonden. De bevolking hier is gemoedelijk en we hebben echt het gevoel dat we worden geaccepteerd. We woonden al langer buitenaf, dat scheelt. We lopen bij elkaar de deur niet plat, maar iedereen kent elkaar en in dat kader hebben wij vorig jaar juli het 'intrekkers moal' gegeven, dat is dat je formeel dan ook bij de buurt hoort en daar hebben wij bewust de oude bewoners, de familie Zendman, bij uitgenodigd. Die vonden het, heel begrijpelijk overigens, wel een beetje raar om binnen alles zo veranderd te zien", vertelt Gert Banis.

Het pand bleek als woonboerderij te groot voor één gezin. Alleen al om warm te stoken zijn het te veel kubieke meters. Daarom werd besloten de boerderij op te delen voor dubbele bewoning. Daartoe werd een al bestaande brandmuur tussen het woonhuis- en koetshuisgedeelte doorgetrokken als scheidingswand. In het voorste gedeelte wonen Gert en Karin Banis en het achterste gedeelte komt na een verbouwing vrij voor de familie Klein Gunnewiek-Baak.

Uniek

Gert en Karin Banis hebben zich de afgelopen twee jaar geconcentreerd op het interieur van de jachtboerderij. Er is veel werk verzet. Het vreet al hun vrije tijd en vakanties op, maar het resultaat is dan ook de moeite waard. "We krijgen

Henri Evers (1855 - 1929): de a

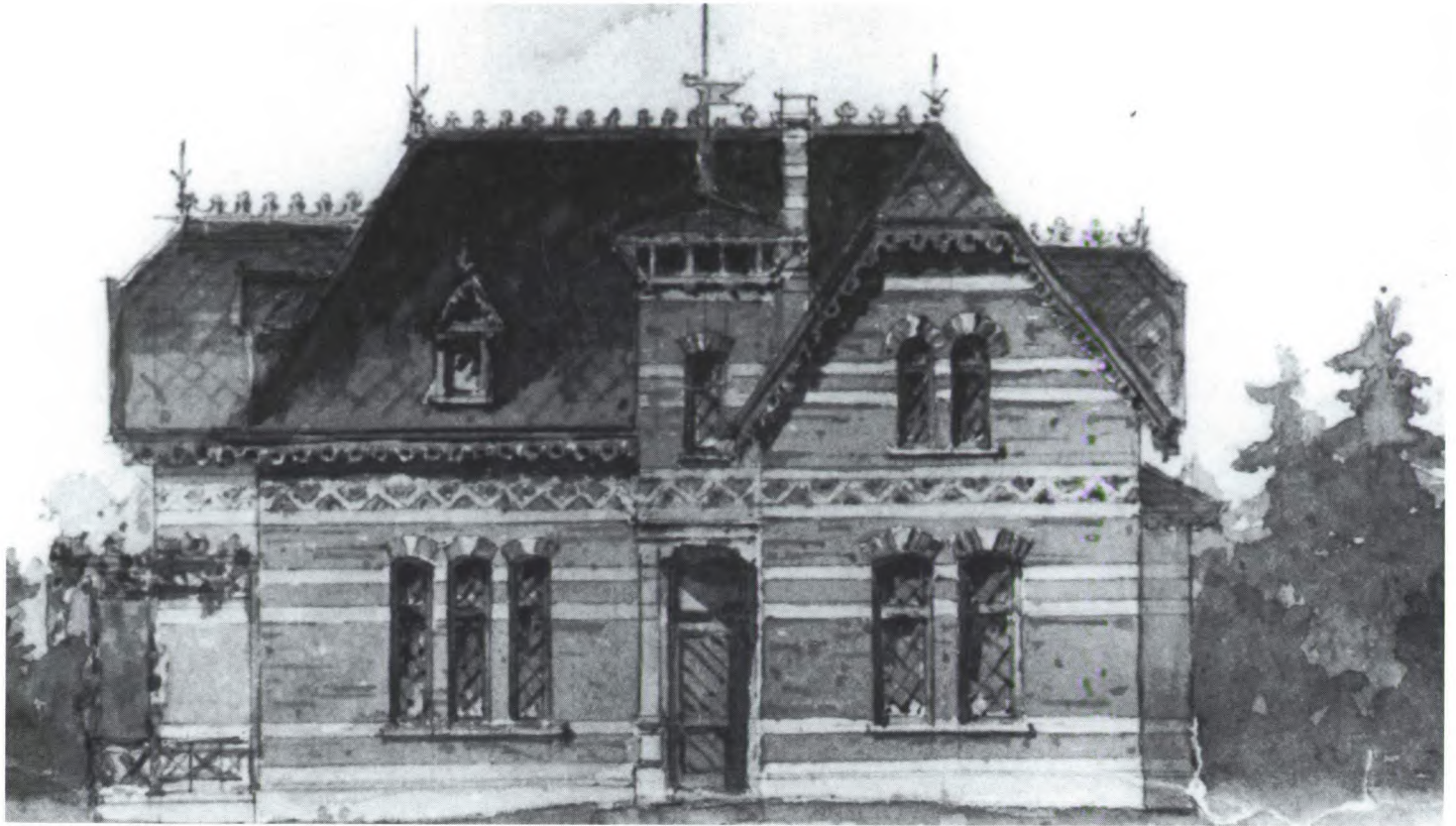
Henri Evers (1855-1929) staat vooral bekend als de architect van het stadhuis van Rotterdam, een van de sprekendste voorbeelden van klassieke Beaux-Arts-architectuur in Nederland en een hoogtepunt van eclecticisme door de toepassing van de vele verschillende stijlen. Daarnaast heeft Evers ontwerpen gemaakt voor gebouwen als de Remonstrantse kerk en het Calandmonument in Rotterdam en de kerk van de Nederlandse Protestantenvbond in Schiedam. Hij maakte bouwtekeningen voor villa's en hij verzorgde een aantal prijsvraagontwerpen. Evers' plaats in de Nederlandse architectuur wordt tevens bepaald door zijn jarenlange en invloedrijke onderwijs, eerst als hoofddocent aan de academie in Rotterdam en vervolgens als hoogleraar schone bouwkunst aan de Technische Hogeschool in Delft. Generaties architecten leerden van Evers de geest van het kunstenaarschap en de principes van de klassieke traditie.

Henri Evers werd in het Gelderse dorp Ellecom (bij Dieren) geboren. Bouwen speelde een belangrijke rol in het leven van het gezin. Zo vertrok zijn elf jaar oudere broer Jan Gerhard in 1866 naar Brussel om daar als architect te gaan werken. Evers vader Jan Brink Evers had als timmerman-architect zijn eigen bouwbedrijf waarmee hij in de omgeving van Ellecom, maar ook op het landgoed Twickel opdrachten uitvoerde. Zo bouwde en onderhield vader Brink Evers een aantal gebouwen op het Hof te Dieren, en kreeg hij ook opdrachten voor het landgoed Twickel.

De jonge Henri Evers kwam als vanzelf in het bedrijf

De architect Henri Evers. Portret overgenomen uit H. Timmer: Henri Evers (1855-1929), Architect, geschiedschrijver, hoogleraar, Stichting Bonas, Rotterdam 1997.

Bouwtekening van H. Evers, 1881. Kaartencollectie Huisarchief Twickel.
Foto: J. Mulder.

Architect van jachtboerderij Wanink

van zijn vader, waar hij timmeren en opzichteren leerde en zijn eerste bouwkunde lessen ontving. Ook nadat hij de HBS in Zutphen had doorlopen, bleef hij enige tijd bij zijn vader in de leer. De jaren 1875-1884 vormden Evers 'Wanderjahre'. Na een bouwkunstopleiding aan de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag (1875-1876) en Antwerpen (1876-1877) volgden praktijkjaren op architectenbureaus in Antwerpen, Brussel (1877-1882), Wenen (1882-1883) en Boedapest (1883-1884), waarna hij zich in 1885 als zelfstandig architect in Amsterdam vestigde.

Tijdens zijn verblijf in Brussel dong Evers verschillende keren in prijsvragen mee om in Nederland naamsbekendheid te krijgen. Hij kreeg daarbij prijzen voor enige ontwerpen in de eclectische neorenaissancestijl (een mengvorm van Vlaamse, Franse en Italiaanse renaissance-elementen met een schilderachtig, veelal van torentjes voorzien silhouet). Uit deze periode stamt ook zijn eerste gerealiseerde ontwerp, de jachtboerderij Wanink op Twickel. De opdrachtgever was de broer van de bekende laatste baron, Carel G.U.W. van Heeckeren van Wassenaer (1856-1883). Deze was een verwoed jager.

Het ontwerp maakte Evers in Brussel in 1881. Opmerkelijk is dat Evers tijdens de bouw in het buitenland verbleef. Het voorhuis bezit een schilderachtig silhouet door een boven de ingang geplaatst torenkamertje en een verspringende voorgevel. De jachtboerderij bestaat uit een voorhuis met jachtkamer en een aangebouwde stal en koetshuis, waar destijds de paarden werden uitgespannen

van de terugkerende jachtwagens. De opdracht moet hem door zijn vader zijn toegespeeld.

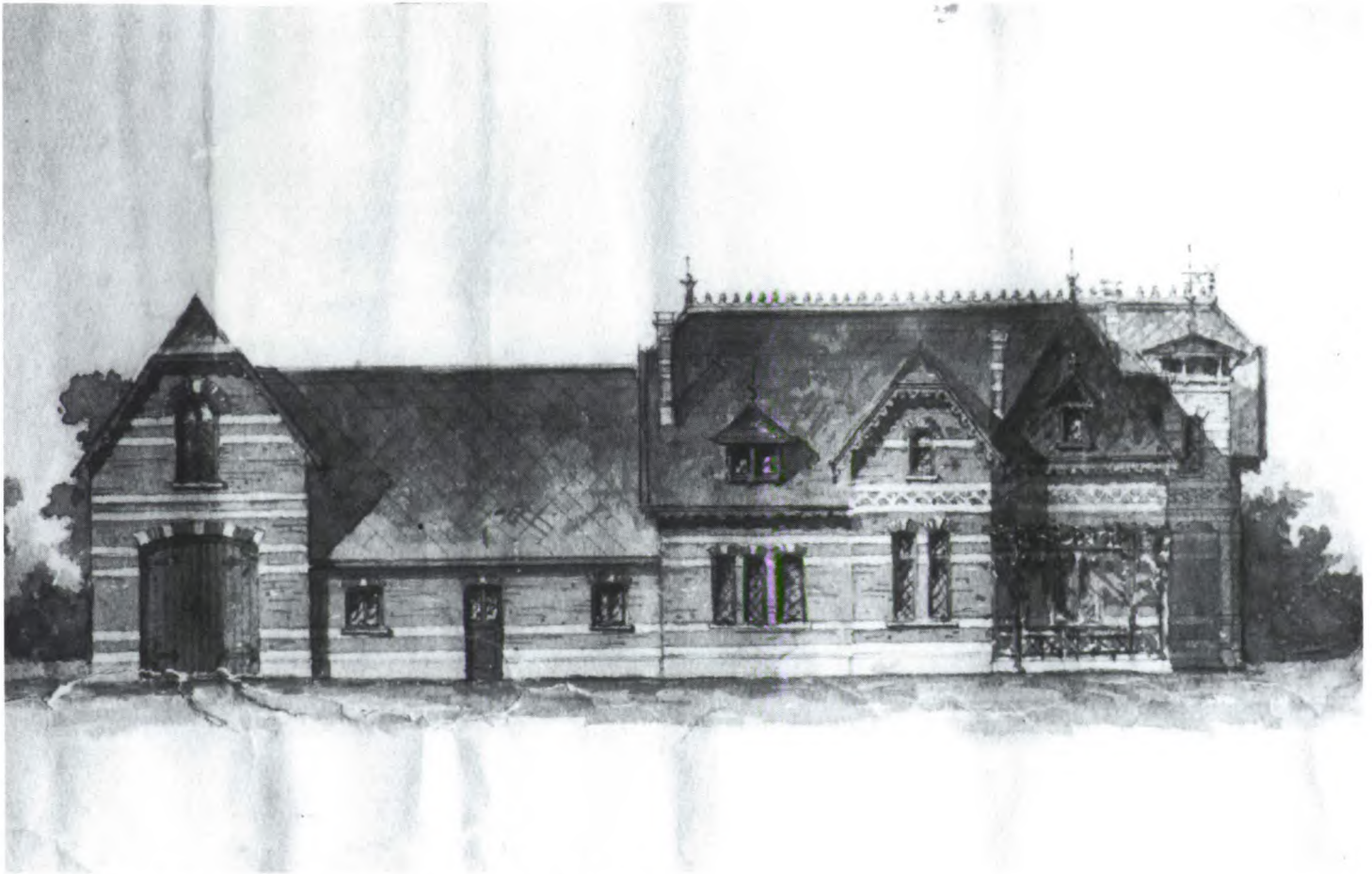
Ook toen hij eenmaal als zelfstandig architect in Amsterdam werkzaam was, kreeg hij ongetwijfeld nog ondersteuning van zijn vaders bedrijf toen hij in 1885-1886 enkele villa's in Apeldoorn en Ellecom bouwde. Vervolgens was Evers van 1887 tot 1902 werkzaam als hoofdleraar aan de academie in Rotterdam en later aan de T.H. in Delft (1902-1926). Zijn lange loopbaan als docent had tot gevolg dat zijn architectonisch oeuvre vrij bescheiden van omvang is. Het omvat zo'n vijfendertig bekende ontwerpen, waarvan er slechts dertien zijn uitgevoerd.

De weinige opdrachten die hij aannam waren voor hem dan ook geen financiële noodzaak. Ze kwamen voort uit familiale of collegiale kring. Bij de bouw van het indrukwekkende stadhuis van Rotterdam werkte hij niet in gemeentedienst maar richtte hij zelf een bouw bureau op, waarbij hij van de T.H. bijzonder verlot kreeg zodat hij zich vrijwel volledig op de bouw kon richten. Het is opmerkelijk dat uit de vele spraakmakende inzendingen voor een nieuw stadhuis aan de Coolingsingel juist het behoudende ontwerp van Evers gekozen werd. De belangrijkste architect van dat moment, H.P. Berlage, werd zelfs niet uitgenodigd.

Maarten Hermanussen

Bron:

H. Timmer: *Henri Evers (1855-1929), Architect, geschiedschrijver, hoogleraar*, Stichting Bonas, Rotterdam 1997.

Bouwtekening van H. Evers, 1881. Kaartencollectie Huisarchief Twickel. Foto: J. Mulder.

hier zoveel extra's. Het is een prachtige plek en zo heerlijk rustig. Het is een uniek gebouw, je vindt zo iets nergens. Het is onder architectuur gebouwd. Het is speels en toch strak. Het heeft een charmant torentje, een heerlijke diepe kelder en veel ruimte.

Het is een heel langwerpig gebouw (25-30 meter lang, 10 meter breed). Ook heeft het huis een gunstige ligging ten opzichte van de zon. Ik heb echt het gevoel: dit is ons plekje", vindt Karin Banis.

Volgens haar man Gert is er sinds 1881 uitwendig weinig veranderd aan het huis: "Behalve twee raamkozijnen waar tegenwoordig helaas geen ronde togen meer in zitten. Het kan zijn dat er leien op het dak lagen en ik weet van oude foto's dat er op de schuur riet heeft gezeten. Dat is verdwenen, er liggen nu pannen op, weliswaar van verschillende types. Behalve een latere toevoeging van een schoorsteen is er aan het woongedeelte van het huis niets aan de buitenkant veranderd, maar in de doorrijstal zijn de muren in de vijftiger jaren dichtgemetseld. In die doorrijstal kon het jachtgezelschap met de wagen naar binnen kon rijden en aan de andere kant weer naar buiten."

Steun

Binnen is er wel het nodige veranderd. Zo zijn alle met zachtboard verlaagde plafonds er uit gebroken zodat aan de hoge plafonds de balken weer tevoorschijn zijn gekomen. In de keuken, de woonkamer van de vorige bewoners, en oorspronkelijk in gebruik als jachtkamer, is een lambriering aangebracht. In de prachtige originele schouw compleet met AGA-oven zijn tegeltjes met jachtaferelen aan-

gebracht. "De sfeer van de vroegere jachtkamer is zoveel mogelijk hersteld. We proberen een sfeer te creëren van hoe het had kunnen zijn, maar het is uiteraard een benadering. De schouw in de woonkamer, de vroegere slaapkamer, is herplaatst. Omdat het rookkanaal was uitgeslagen, hebben we er ook een nieuwe schoorsteen opgezet.

We kunnen altijd terecht bij het hoofd van de bouwplaat van Twickel, Johan Holterman. Hij geeft ons nuttige tips en aanwijzingen. We hebben van hem veel steun ontvangen. Toen de haard er eenmaal inzat, heeft hij ons een Twickeler haardplaat bezorgd. Voor ons is dat een teken dat Twickel er vertrouwen in heeft dat we de boel goed beheren" aldus Karin Banis.

Moderne eisen

Haar man vervolgt "Natuurlijk moest het interieur aan de moderne eisen van comfort worden aangepast. Zo is er nieuw electra, sanitair, en vloerverwarming geïnstalleerd. Voor de isolatie moesten aan de binnenzijde spouwmuur gemetseld worden en werd er nieuw Masoniet dakbeschot aangebracht. Om de oude kozijnen met de vele originele ruitjes van gebobbeld glas te behouden, werd voor voorzetteramen gekozen. We zijn nu nog druk in de weer met de bibliotheek. Als alles beneden af is, beginnen we met de bovenverdieping. Omdat we veel zelf doen is het wel een meerjarenplan, maar we zijn erg tevreden over het resultaat".

Vegetatie in bossen Twickel nog steeds vitaal

De plantengroei in bossen op het landgoed Twickel is nog relatief weinig aangetast door vermesting, verzuring of verdroging. Dat blijkt uit een vorig jaar verschenen onderzoek van het Bureau Natuur en Landschap van de provincie Overijssel en de Stichting Twickel. De bossen werden onderzocht op het voorkomen van bramen, een indicatorsoort voor verzuuring door vermesting en verzuring. Daarbij bleek in een groot bosareaal op Twickel de braam nauwelijks voor te komen. Alleen rond Bentelo in de nabijheid van intensieve landbouwbedrijven werd relatief veel braam in bossen vastgesteld.

Jan Bengevoord

Volgens de onderzoekers, K. van der Veen, H. Hazelhorst en P. Bremer, zijn de meeste bossen op Twickel goed ontwikkeld. Dat geldt voor tal van bostypen die worden onderscheiden. Kenmerkend voor het landgoed wordt het Wintereiken-Beukenbos genoemd, dat op

Bospad in het Twickelse Bos bij Buren.
Foto: A.C. Meijling, ca. 1960.

vele plaatsen voorkomt in de wat nattere gedeelten van het landgoed. Het Elbertsbos wordt als beste voorbeeld van dit bostype genoemd.

Gunstig blijkt de situatie ook in de broekbossen. Dit zijn de bossen op de natste standplaatsen. Terwijl elders in Oost-Nederland veel broekbossen verdrogen blijkt de situatie op Twickel veel gunstiger. Dit zou op veel plaatsen het gevolg zijn van de aanwezigheid van keileem in de ondergrond. Leemlagen vormen een waterdoorlatende laag, waardoor ontwatering in de omgeving weinig invloed heeft.

Agarisch landschap

Het agarisch landschap op Twickel is minder rijk aan plantensoorten als gevolg van een intensief landbouwkundig gebruik. Daarbij wordt opgemerkt dat de landbouw op Twickel wat betreft bemestingsniveau ruimschoots binnen de wettelijke normen blijft. Behalve de graslanden zijn ook de akkers, met mais als voornaamste gewas, voor veel plantensoorten niet interessant. Alleen op roggeakkers komt hier en daar een matig ontwikkelde akkeronkruidvegetatie met soorten als korenbloem voor.

Waarde hebben in het agrarisch landschap vooral de natte hooilanden, het zogenoemde witbol-grasland. Een redelijk soortenrijk hooiland wordt het Hellekater Veld genoemd waar veel reukgras voorkomt. Een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van het kleinschalig cultuurlandschap leveren de houtwallen. Daarbij wordt vooral de houtwallenstructuur genoemd zoals die is te vinden rond Oele, de Deldener Esch en in het dal van de Azeler Beek.

Heide en vennen

Wat betreft de vegetatie zijn vooral de heidevelden en vennen van grote betekenis. Bijzonder soortenrijk is onder meer het natuurgebied Boddenbroek. Over dit gebied is in het vorige nummer van het Twickelblad een afzonderlijk artikel verschenen. Behalve in het Boddenbroek komen ook nog op enkele andere plaatsen op het landgoed zeer bijzondere vegetaties voor die kunnen worden aangeduid als blauwgrasland. Hier staan nog plantensoorten die behoren tot de zeldzaamste in West-Europa.

Ook de heidevelden zelf, onder te verdelen in relatief droge struikheide en de natte dopheidevegetaties, zijn rijk aan bijzondere soorten planten. Vooral het areaal aan (natte heide) is in West-Europa teruggedrongen tot enkele honderden hectares. Door de keileembodem behoren veel heidevelden op Twickel tot de natte categorie, waardoor overal waar heide wordt geplagd weer soorten als kleine zonnedaauw en bruine snavelbies groeien. Opmerkelijk is dat -ook weer als gevolg van gunstige bodemomstandigheden- de verdringing van heide door grassen (zoals pijpestrootje) op Twickel weinig voor komt.

*De kwaliteit van de broekbossen en beekbegeleidende bossen is op landgoed Twickel goed omdat er relatief weinig schade door verdroging is opgetreden.
Foto: Jan Bengevoord*

Vlinders

Op plaatsen met een bijzondere vegetatie zijn op Twickel ook relatief veel soorten bijzondere vlinders aangetroffen. In het totaal zijn er vanaf 1892 op Twickel 31 soorten vlinders vastgesteld. Een aantal van deze soorten zijn in Nederland zeer zeldzaam. Sommige soorten zijn dan ook slechts op een beperkt aantal plaatsen gedurende enkele jaren waargenomen. Tot die soorten behoren het gentiaanblauwtje, een soort die is gebonden aan het voorkomen van klokjesgentiaan in natte heidevelden, de koninginpage en de oranje luzernevlinder.

Vier zogenoemde rode lijstsoorten (de Nederlandse lijst van zeldzame en bedreigde vlindersoorten) zijn in 1995 gezien. Dit betreft het bont dikkopje (bedreigd), grote weerschijnvlinder (bedreigd), gentiaanblauwtje (kwetsbaar) en de kleine ijsvogelvlinder (kwetsbaar). Deze laatste soort vindt volgens het onderzoek een ideaal leefgebied in het kleinschalige cultuurlandschap waar in de struiklaag van houtwallen kamperfoelie aanwezig is.

Amfibieën

Tegenvallend in het onderzoek is het voorkomen van kikkers en salamanders op het landgoed. Op tal van plaatsen werden alleen bruine kikkers vastgesteld. De zeldzame boomkikker, waarnaar uitvoerig is gespeurd, blijkt niet aanwezig op het landgoed. Wel komt een populatie van deze soort direct westelijk van het landgoed voor. Ook naar de heikikker werd gezocht maar niet gevonden.

Het onderzoek naar de amfibieën lijkt echter gebrekkig en verdient zeker herhaling. Zo is het moeilijk voorstelbaar dat de groene kikker nergens op het landgoed voorkomt. Ook de kamsalamander zal ongetwijfeld in poelen aanwezig zijn. Als dit niet het geval is, dan is het ook op Twickel aanbevelingswaardig in het cultuurlandschap meer poelen aan te leggen. Met name in de Achterhoek en in Noord-Twente zijn met poelenprojecten opmerkelijke resultaten behaald.

Een visie op het bosbeleid van Twickel

Na enkele jaren werk is de herziene bosbeheersvisie Twickel gereed. Dit betekent niet een compleet nieuwe aanpak van het bosbeheer. Ten behoeve van de continuïteit is juist besloten om op veel onderdelen door te gaan op de ingeslagen weg.

Hans Gierveld

Voorafgaand aan het opstellen van de bosbeheersvisie zijn een tweetal inventarisaties uitgevoerd. De resultaten hiervan zijn bouwstenen voor de visie. In 1995 is in samenwerking met de provincie een ecologisch onderzoek uitgevoerd (zie elders in dit blad). In 1996 is een houtmeetkundige inventarisatie uitgevoerd. Per 4 hectare bos is een opname gemaakt. Gekeken is naar de boomsoorten, de dikte van de bomen, de hoeveelheid hout, de bijgroei (de hoeveelheid hout die per jaar bijgroeit), de hoeveelheid dood hout en enkele structuurkenmerken van het bos.

Bostypen

Om betrouwbare resultaten te krijgen is het bos ingedeeld in vier bostypen, te weten:

Oud loofbos: Veelal oude eiken bossen op plaatsen waar al heel lang bos staat. Dit leidt tot goed ontwikkelde bossen.

Oude grove dennen bos: Grove dennen bossen die na de markeverdeling, midden vorige eeuw, zijn aangeplant. Onder de oude grove dennen is een ondergroei ontstaan van berk, eik en beuk.

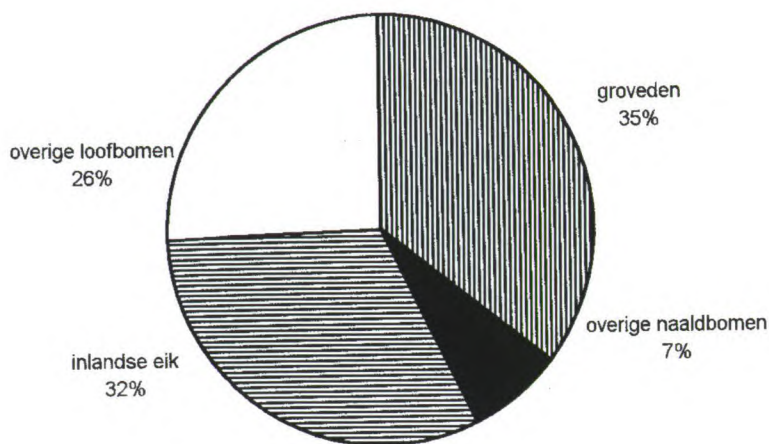
Veldbos: Spontaan opgeslagen bossen na beëindiging van het gebruik van de heide. Deze bossen bestaan voornamelijk uit grove den en berk.

Jong produktie bos: Relatief jonge monocultures van naaldboomsoorten. Aangelegd verspreid over het landgoed, veelal na de houtvorderingen in de tweede wereldoorlog.

Houtvoorraad bij de Twickeler Zagerij.
Foto: A. Brunt.

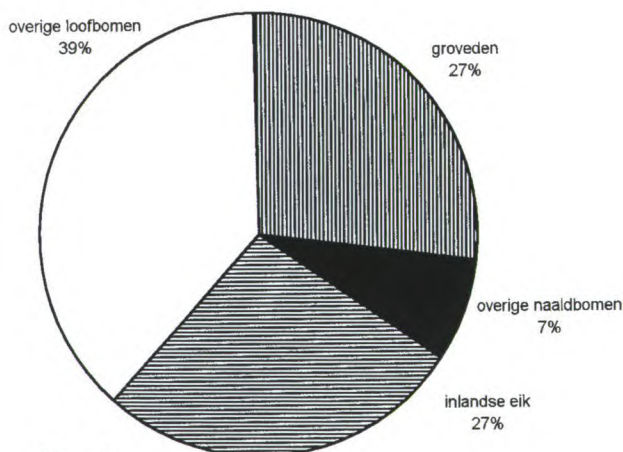
Uit deze inventarisatie blijkt dat op Twickel de loofbomen domineren en dat de belangrijkste boomsoorten de grove den en de inlandse eik zijn. De houtvoorraad bestaat voor 2/3 deel uit deze boomsoorten. Gemiddeld staat er per hectare 174 kubieke meter hout. De verdeling van de houtvoorraad is in figuur 1 weergegeven.

Figuur 1.

Jaarlijks groeit er op Twickel per hectare 5 kubieke meter hout bij. De verdeling van de bijgroei is weergegeven in figuur 2. Hieruit blijkt dat de grove den en inlandse eik relatief een gering aandeel aan de bijgroei leveren in tegenstelling tot het overige loofhout. De boomsoorten berk en populier leveren hieraan de grootste bijdrage.

Verdeling bijgroei.
Totaal 5 m³/ha/jr.

Figuur 2.

Houtvoorraad

In de periode 1991 tot en met 1996 bedroeg de houtoogst circa 4200 kubieke meter per jaar. Deze oogstgegevens zijn vergeleken met de bijgroeigegevens. Per boomsoort is vastgesteld hoeveel procent van de bijgroei in de toekomst geogst zou kunnen worden. Hierbij is gekeken naar het aandeel van die boomsoort in de oogst over de afgelopen jaren en de bosbouwkundige realiteit (onder meer natuurlijke sterfte en niet oogstbaar hout). De resultaten zijn weer-

gegeven in figuur 3.

Uit de cijfers, weergegeven in figuur 3, blijkt dat de eik een steeds groter en de grove den een steeds kleiner aandeel gaat krijgen. Dit is het gevolg van de bosontwikkeling. Ook het aandeel van de populier wordt kleiner. Dit is een gevolg van het feit dat veel populieren beplantingen in de jaren vijftig en zestig zijn aangelegd en dat deze thans aan verjonging toe zijn. Al met al kan geconcludeerd worden dat de houtoogst op een goed niveau ligt. Er is geen over- of ondermatige oogst.

In het bos blijkt weinig dood hout aanwezig te zijn en het is slecht verdeeld over het gebied. De structuur van het bos is goed maar te grootschalig verspreid. Met name daar waar de natuurdoelen een rol spelen moet dit verbeteren.

Visie

De doelstellingen zijn ten opzichte van het vorige beheerplan nauwelijks gewijzigd. Per landschapsecologische eenheid is een functie vastgesteld. Enkele voorbeelden zijn: Park voor de omgeving van het kasteel, Landschap voor de Deldeneresch, Natuur voor de natuurterreinen met omliggende bossen en Houtteelt voor de bossen langs de Langenhorsterweg. Het grootste gedeelte van het bos valt onder de functie Houtteelt en Natuur op basis van gelijkwaardigheid. Deze doelen zijn geformuleerd op basis van de stichtingsstatuten en de bestaande waarden.

Maatregelen

Zoals reeds gezegd zal het bosbeheer weinig tot geen veranderingen ondergaan. Uit de inventarisaties zijn de volgende conclusies getrokken:

*De bosontwikkeling accepteren en proberen gebruik te maken van de zich van nature aandienende verjonging.

*De voorziene achteruitgang van het aandeel van de eiken in de bossen met een landschappelijke of parkfunctie moet opgevangen worden door in deze bossen in de komende periode het accent van de verjonging te leggen. Vanzelfsprekend met inlandse eik.

*In bossen met de natuurfunctie moeten de maatregelen zodanig uitgevoerd worden dat de structuur kleinschaliger wordt. Dunningen die op kleine schaal afwisseling tonen, het creëren van kleine open plekken en het soms nalaten van ingrepen.

*Met name in bossen waar de natuurfunctie van belang is streven naar een grotere hoeveelheid dood hout. Met name door de oogst van brandhout te verminderen en (nog) meer hout op stam te laten sterven en kronen van grote bomen ongemoeid achter te laten in het bos.

Gewapend met deze beheersvisie wil Twickel haar bossen in de toekomst nog beter laten functioneren dan zij voorheen deden.

Tabel	bijgroei	oogstbaar	oogst	mutatie voorraad
Inlandse eik	2200	1300	900	400
Populier	100	100	700	- 600
Overig loofhout	2900	600	300	300
Grove den	2300	1400	2000	- 600
Overig naalddhout	700	500	300	200
	8200	3900	4200	- 300

Figuur 3. De waarden zijn aangegeven in kubieke meters.

Vrienden van Twickel bezoeken De Schaffelaar

Zonovergoten en een heerlijke temperatuur van net iets boven de 20 graden. Ideale weersomstandigheden voor de Twickeldag, die dit jaar viel op zaterdag 16 mei. Reisdoel was Barneveld om daar meer te weten te komen over de landgoederen in de Gelderse Vallei. Natuurlijk was er een fraaie route door de Veluwe uitgestippeld, waardoor de 63 deelnemers direct al in een opperbeste stemming kwamen.

Huis De Schaffelaar in Barneveld.
Foto: G. Aalderink.

Waterpartij bij De Schaffelaar.
Foto: G. Aalderink.

In restaurant "Rust een weinig" in Hoenderloo werd van een heerlijk kopje koffie met cake genoten. Vervolgens ging het door naar Voorthuizen, waar Gerrit de Graaff en zijn echtgenote al stonden te wachten om hun diaserie "landgoederen in de Gelderse Vallei" te presenteren. De Graaff is voor de Vrienden geen onbekende: een natuur-

kenner bij uitstek en een begaafd spreker. Denken we maar aan de lezing over monumentale bomen, die hij enige tijd geleden voor onze vereniging heeft gegeven. De verwachtingen waren dan ook hooggespannen en die werden volledig waargemaakt: sublieme foto's, waarbij niet alleen de verschillende kastelen en landhuizen, die dit gebied kenmerken, werden getoond, maar vooral de rijke natuur, met zeldzame planten als adderwortel en zonnedauw te zien werd gegeven. Soorten, die mede door de activiteiten van onze spreker nog veelvuldig en in grote aantallen in de Vallei voorkomen.

Landhuis

De voordracht was bedoeld als voorbereiding op de bezichtiging van het landgoed De Schaffelaar, dat even buiten Barneveld is gelegen en na de lunch werd bezocht. Het fraaie landhuis is in 1854 gebouwd voor J.H. baron van Zuylen van Nieveldt en wel in de Engelse Tudor stijl. Oorspronkelijk stond achter het huidige kasteel een landhuis, dat omstreeks 1800 is afgebrand. De plaats hiervan is nog duidelijk te zien door de gracht, die vroeger om het landhuis heen liep en thans nog aanwezig is.

De deelnemers maakten onder leiding van Gerrit de Graaff en diens echtgenote en de heer Theunisse van het Gelders Landschap een wandeling door de bossen met veel eiken- en beukenlanen, die zich achter het huis bevinden en in Franse landschapsstijl zijn aangelegd.

IJsvogels

"Een van de taken op dit moment is de realisatie van een goede waterbeheersing", aldus Theunisse, "en dat het water van goede kwaliteit is. Over dat laatste hebben wij niet te klagen, want in De Schaffelaar is sinds kort weer een ijsvogel gesignaleerd. Financieel moeten we roeien met riemen die we hebben, omdat het rijk ons minder geld ter beschikking stelt, waardoor ondermeer het aantal mensen, dat hier op het landgoed werkt sterk is verminderd, maar met veel improvisatietalent en acties en sponsors hebben we nog heel wat weten te bereiken. Een grote wens van ons is altijd nog de vijftien lanen, die op het landgoed op één punt samen komen, in oude luister te herstellen, maar dat zal nog wel enige tijd vergen.

Al met al een leerzame dag, met name door de deskundige uitleg, die de deelnemers kregen. Voorzitter Henk van Beem dankte een ieder, die aan het welslagen van deze excursie had bijgedragen, waarna het gezelschap weer naar Delden terugkeerde. Veel ervaringen rijker en met een bijzonder tevreden gevoel.

Gerrit Aalderink

Een kijkje over de heg van erva Olieslager

De boerentuin als pronkjuweeltje

Op de boerderij heb je voor en achter. Voor is het voorhuis met keuken en kamer en achter is de deel met het boerenbedrijf. Ook het erf rond het boerenbedrijf kent een voor en achter. Achter staat het erf geheel in het teken van het bedrijf. Hier is een grote, veelal verharde, plek waar kan worden gemanoeuvreerd met tractoren en wagens. Hier komt de melkwagen om de tank te legen en de grote wagen van de voerleverancier en veehandelaar. Voor de boerderij lag vroeger altijd de tuin met een mix van sierplanten, kruiden en groenten. Een tuin waar het aangename en het nuttige werden verenigd. Pronkjuweeltjes in het landschap.

Jan Bengevoord

De tuin van Gerhard Willemsen op erva Olieslager -in de nabijheid van de watermolen de Noordmolen- is nog

Tegen de voorgevel van erva Olieslager groeit een druif.

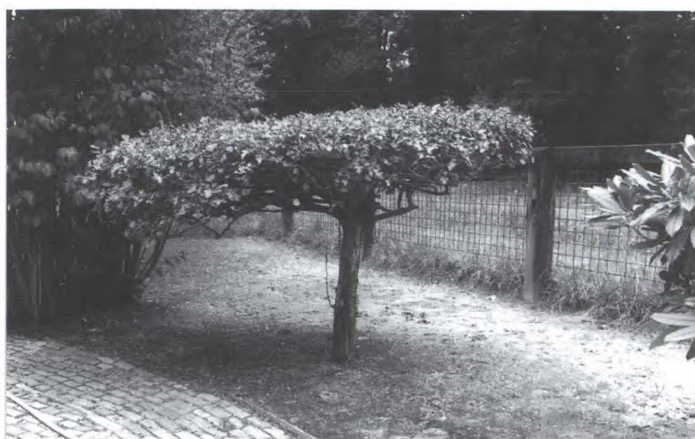
De voortuin van erva Olieslager is eenvoudig. Afgezet met gaas -nog achter een kweeper.
Foto's: Jan Bengevoord

...or de Canadese bevrijders in 1945- zijn perken met begonia's en stamslabonen. Bij de put staat

...r fraai is
...rder van
...gelegen
...met
...len,
...okslabo-

...et huis
...bijzon-
...pte mei-
...e in het
...werd
...om dui-
...gen.

zo'n boerentuin die tegen het voorhuis is aangeplakt. Het voortuintje is weliswaar klein, maar er staan sierplanten als knolbegonia's naast een bed met slabonen. Even verderop is de boomgaard waar helaas een markante hoogstamappelboom het loodje heeft gelegd. Achter de boomgaard ligt de eigenlijke moestuin. Met aardappelen, boontjes en wortels. Naast de boerderij staat een in tafelvorm gesnoeide meidoorn waar vroeger doeken werden gedroogd.

De tuin van erve Olieslager wordt met veel liefde en gevoel voor traditie onderhouden. "Eigenlijk niks bijzonders", vindt Willemsen zelf. Hij plant al jaren begonia's in de voortuin die zijn vermeerderd van exemplaren uit de kasteeltuin. Tegen de voorgevel groeit een druif. "Eigenlijk de verkeerde plek, want een druif heeft veel ochtendzon nodig, maar hij doet het goed". Jammer vindt hij het afsterven van de prachtige appelboom.

Mode

Tuinen zijn de laatste jaren aan sterke modegrillen onderhevig. De tuincentra vormen al jaren een bloeiende sector. Vooral vanaf 1985 maakt de tuinmode een stormachtige ontwikkeling door. Er kwamen vlechtschermen, pergola's, potten, vijvertjes, plastic en later hardhouten tuinameublementen. Er waren modeplanten. Een beetje statig huis kreeg een blauwspaar in de voortuin. In het wat

Links naast de voordeur zijn goudsbloemen tegen de gevel geplant. Goudsbloemen zouden een effectief middel zijn tegen het binnendringen van mieren in het huis.

kille Nederlandse klimaat dook plotseling bamboe op. En sommige tuinen werden helemaal volgehangen met fuchsia's in bonte kleuren. Populair werd ook het buxushaagje, het gietijzeren hekwerk en de alom aanwezige tuinverlichting.

Een tuin is natuurlijk een kwestie van smaak, maar het is jammer als gerestaureerde boerderijen van een minder authentieke omgeving worden voorzien. Steeds meer liefhebbers pleiten dan ook voor een eerherstel van de aloude boerentuin. Met als belangrijkste kenmerk een voortuin die wordt omgeven door een haag en waar bijvoorbeeld kruiden en sierbloemen worden geplant.

Simpel

De ouderwetse boerentuin was echter geen kruidentuin, want de boerin had vroeger genoeg aan peterselie, selderie, bieslook en bonenkruid in de keuken. Ook de bloemen waren 'simpel', dat wil zeggen vaak soorten die uit de natuur kwamen (bijvoorbeeld margrietten) of soorten die gemakkelijk konden worden vermeerderd (lupine). Een terras was er meestal niet, vaak wel een bank tegen de gevel waar het goed toeven was.

Soms werden in de voortuin ook groenten verbouwd, maar vaak werd gekozen voor een aparte plek wat verder van de boerderij gelegen. Ook hier werden groenten voor de dagelijkse pot verbouwd: sla, andijvie, prei, boerenkool en natuurlijk aardappelen. Voor rariteiten als courgettes of pompoenen werd meestal geen plekje gereserveerd. Water in de boerentuin werd aangeplant was echter geen wet. Als de familie niet van rabarber hield dan werd dit gewas vast niet verbouwd en de boerenfamilie met een voorliefde

Een kijkje in de voortuin

voor kruidige soep zal ongetwijfeld de knol van de maggiplant in de grond hebben gestopt.

Tuinman Hans Hondebrink van de Stichting Twickel vindt dat de boerentuin eerherstel verdient. Mensen met plannen voor de aanleg van een boerentuin of met vragen over het onderhoud en de beplanting ervan kunnen voor advies een beroep op hem doen.

Een reekalfje bekijkt de wereld vanuit de tractor van Hans Wienk. Foto: H. Spijkerman.

Goed afgelopen

Op 24 juni kreeg ik 's middags een telefoontje van de Twickeler pachter Hans Wienk dat hij tijdens het gras maaien een reeklafje had gevonden. Hij vermoedde dat het verlaten was door de reegeit. Hans had het kalfje in de cabine van zijn tractor gelegd en het meegenomen naar de boerderij.

Omdat ik 's morgens vroeg, nog voor het maaien, de reegeit gezien had, ben ik direct na het telefoontje naar de boerderij gereden. Ter plekke heb ik snel wat foto's gemaakt. Daarna trok ik mijn rubberen handschoenen aan om bij het vasthouden van het kalfje geen menselijke lucht achter te laten. Dit is echt noodzakelijk, omdat een reegeit een jong dat naar mensen ruikt, niet terug neemt.

In een dicht begroeide wal bij het gemaaide veld heb ik het kalfje terug gezet. 's Avonds zag ik met behulp van een verrekijker de geit en een reebok in de nabijheid van het kalfje. Ook de volgende dag liep de geit weer bij haar jong: een goede afloop.

Hans Spijkerman

Het mangelen van linnengoed

Het mangelen van het linnengoed behoorde in vroeger tijden bij de nabehandeling van de was. Het enigszins vochtige linnen werd onder zware druk glad en glanzend gemaakt. Daar kwam geen hitte of geen stekker in een stopcontact aan te pas. Met linnengoed bedoelen we tafellakens en servetten, beddegoed en huishouddoeken zoals handdoeken en theedoeken.

Sanny de Zoete

Tot ver in de negentiende eeuw was al het huishoudlinnen ook werkelijk van linnen gemaakt. Linnen was een inheems produkt. Het werd ook door de boeren in de omgeving van Twickel geweven, en door de bewoners van Twickel aangeschaft. Linnengoed dat gemangeld was, werd vervolgens geperst in de linnenpers en was daarna klaar om weer in keurige stapeltjes in de kast gelegd te worden.

Mangelplank

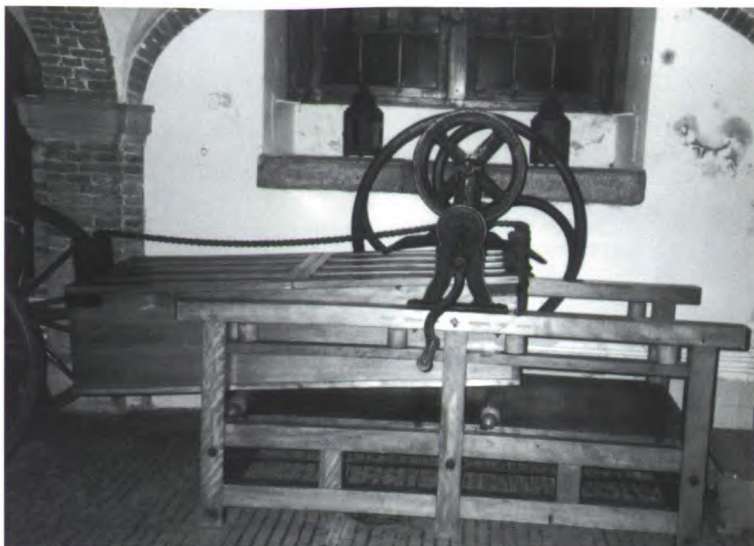
Op Twickel zijn twee mangels en een mangelplank bewaard gebleven. De mangelplank is het oudste stuk, gedateerd 1576. Hij behoort tot de heel vroege exemplaren die in Nederland bewaard zijn gebleven. Deze houten mangelplank, ook wel rolplank genoemd, is 76 centimeter lang, 16 centimeter breed en 1 centimeter dik. Aan de voorkant is de plank rijk bewerkt met motieven, gevat in vier cirkels. Er zijn veel hartmotiefjes in de plank aangebracht. Dat is niet zo'n raar motief als men zich realiseert dat mangelplanken vaak door jonge mannen werden gemaakt als bruidsgeschenk. Meestal bracht de man zijn eigen naam aan en soms een spreuk zoals bijvoorbeeld in een plank uit 1813:

“Indien een maagd
Goed manglen kan,
Zo raakt zij licht
Aan eenen man”.

Hier is het woord goed ook nog op twee manieren te interpreteren. Ook in de mangelplank van Twickel is tekst aangebracht, deze is echter helaas niet goed leesbaar. Er staat waarschijnlijk dat de maker “heft dijtt geeve” in januari 1576. Bij de mangelplank hoort een mangelrol of -stok. Mogelijk is deze stok wel ergens op Twickel maar weet men niet dat de stok eigenlijk bij de mangelplank hoort. In de boedelinventaris die opgemaakt werd in 1875 na de dood van Jacob Derk Carel, baron van Heeckeren, stond een rolplank vermeld in de mangelkamer van het huis in Den Haag. Een stok werd niet vermeld. Uit eerdere inventarissen was een mangelplank niet bekend. We weten daarom niet hoe, waarom en wanneer de mangelplank tot de inventaris van Twickel is gaan horen. We weten zelfs niet

*De uit 1576 daterende mangelplank.
Foto: S. de Zoete*

In het onderhuis van het kasteel staat een draaimangel.
Foto: S. de Zoete.

of de mangelplank ooit gebruikt is door het personeel op Twickel.

De mangelplank met mangelstok wordt als volgt gebruikt. Men rolt het in de lengte en breedte gevouwen linnen losjes om de stok en legt die vervolgens op de tafel. Met de rechterhand houdt men het bovineinde van de mangelplank vast, met de linkerhand duwt men op de plank, daar waar het de rol raakt of men houdt de plank bij het uiteinde vast. Met de gladde kant van de mangelplank wordt nu over de rol gewreven en op deze manier wordt het linnen glad en komt er een mooie glans op. De mangelplank is in grote delen van Europa vanaf het einde van de middeleeuwen tot ver in de negentiende eeuw in gebruik geweest.

Bakmangel

Op Twickel bleven twee mangels bewaard. De bakmangel verkeert in slechte staat. Hij bevindt zich op de zolder boven het archief. De draaimangel staat in het onderhuis van het kasteel. Wie een bakmangel wil zien kan daarvoor bijvoorbeeld terecht op kasteel Duivenvoorde bij Voorschoten. Daar staat een bakmangel op de overigens zeer interessante kleerzolder. Bakmangels in Nederland dateren uit ongeveer 1740. Ze waren in alle grote huishoudens van de rijkere bovenlaag van de samenleving in gebruik. De bak- of trek-mangel is qua idee een uitvergroting van de mangelplank met -rol.

De werkwijze is ongeveer gelijk. Men legt het te mangelen linnen op een mangeldoek en rolt vervolgens de doek met het te mangelen linnen om de houten rol. De mangeldoek beschermt het linnengoed. Dan plaatst men de rol op een "tafel" onder de met lood, of veldkeien verzwaarde bak en trekken twee personen de bak over de rollen heen en weer. Mankracht en/of vrouwkracht op de mangelplank zelf is nu vervangen door het gewicht van de stenen of het lood in de bak. In de mangel kunnen grotere stukken, zoals tafellakens en beddegoed, beter worden behandeld dan met een mangelplank. Mangels zijn ongeveer twee meter lang en een meter breed, de houten rollen zijn ongeveer 80 centimeter lang met een diameter van ongeveer 10-12 centimeter.

Het zal waarschijnlijk de bakmangel, die nu op de zolder staat, zijn geweest die in gebruik was in de tijd dat Marie Cornélie, de laatste gravin van Wassenaer Obdam, op Twickel woonde. Zij hield 23 jaar lang, van 1827 tot haar dood in 1850, zorgvuldig haar uitgaven bij. In 1833 noteerde zij dat ze juffrouw Van de Bosch f 1,30 had betaald voor "het naayen van drie mangeldoeken". De mangel was dus ook op Twickel werkelijk in gebruik.

Draaimangel

Een verbetering van de bakmangel is de draaimangel. Wanneer en door wie de draaimangel werd uitgevonden is nog niet bekend. Waarschijnlijk dateren de draaimangels uit de tweede helft van de 19e eeuw. Op Twickel werd in 1896 een Bradford draaimangel aangeschaft, "voorzien van de nieuwste verbeteringen". Deze verbeteringen bestonden hieruit dat de mangel nu niet meer heen en weer geduwd werd door twee personen, maar dat er een zwengel aan zit, verbonden aan een ketting, die door één persoon bediend kan worden. Door aan de zwengel te draaien trok de ketting de mangel over de rollen. Is de mangel aan het eind, dan gaat de bak vanzelf omhoog, zodat de rol, met daaromheen het linnen, eruit gehaald kan worden en vervangen door een andere. Dit omhoog staan van de bak van de mangel is op de foto goed te zien. De houten rol ligt vrij om gewisseld te worden.

Wasserij

Enige jaren geleden leerde mevrouw Van Dijk uit Enschede ons de mangel te gebruiken. Zij bediende de mangel nog in de tijd van de laatste barones. De aanschaf van deze mangel werd gedaan door Rodolphe Frédéric, baron van Heeckeren van Wassenaer. Hij bestelde de mangel in Engeland bij de firma George Jennings in Londen, samen met andere wasapparaten voor de nieuwe inrichting van een wasserij in het linker bouwhuis. In 1908 werd dat plan ook daadwerkelijk gerealiseerd. Tot 1977 bleef de wasserij in gebruik en dus ook de mangel. Nu staat de mangel in goede staat in het onderhuis.

Het is nog steeds mogelijk om de mangel te laten werken. Bij een demonstratie tijdens de dag voor de vrijwilligers in oktober 1997 waren de oh's en ah's niet van de lucht toen bleek dat een van tevoren flink gekreukte doek er na het mangelen prachtig glad en glanzend uitkwam. Zo zagen de vrijwilligers dat linnen mooi glanzend gemangeld kan worden zonder dat er enige hitte aan te pas komt, zonder dat er een stekker in een stopcontact gestoken moet worden. Onze voorouders wisten wel hoe je linnengoed goed behandelt.

De Orde van Tombago, een literair college uit het begin van de achttiende eeuw

Op 16 mei 1703 kwamen drie adellijke heren en tien adellijke dames in Den Haag bij elkaar om afspraken te maken. Om 'de groote en eendragtige Liefde en genégentheijd' tussen hen te benadrukken, hadden zij besloten een 'Ordre en Minsaeme Collégie' op te richten onder de naam 'De Orde van Tombago', waarvan 'een séker getal van Vrienden, van beijde de Sexen' lid zou zijn. Een speciaal voor dit genootschap ontworpen lakzegel bestempelde hun verbond.

Floriëlle Ruepert

Deze gegevens zijn afkomstig uit de statuten van een college dat De Orde van Tombago werd genoemd. Naast de lijst van namen van de deelnemers van het eerste uur en

de functies die ze bekleedden, zijn er in de statuten achttien artikelen opgenomen waaraan de deelnemers zich moesten houden. Dit en andere documenten van De Orde van Tombago zijn terecht gekomen in huisarchief Twickel.

Genootschapsleven

In de zeventiende en achttiende eeuw kende ons land een bloeiend genootschapsleven. Een genootschap is eigenlijk een overkoepelende term voor een aantal genootschapsvormen zoals sociëteit, broederschap of college. Een college is een genootschapsvorm die in de zeventiende en begin achttiende eeuw regelmatig voorkwam. Men kwam bijeen om het gemeenschappelijke doel uit te voeren. Dat doel kon bijvoorbeeld muziek maken, literatuur bespreken of het schrijven van gedichten zijn.

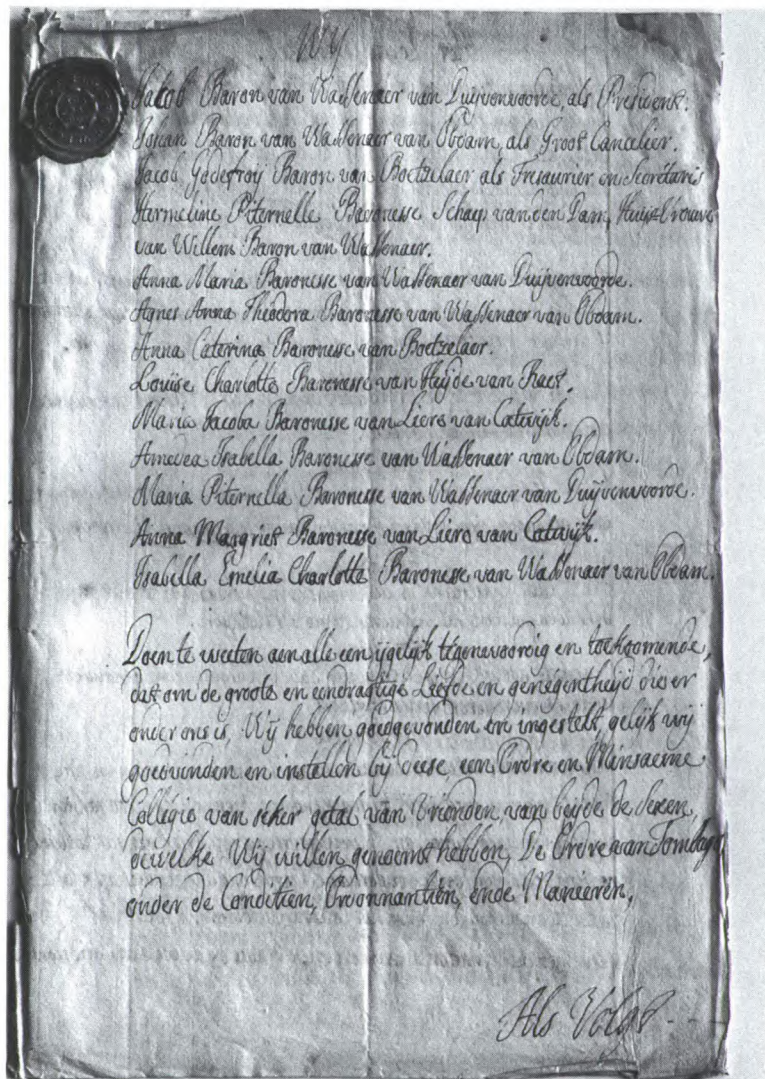
Een college was aan door henzelf vastgestelde regels gebonden. Het was voor de deelnemers belangrijk dat men de samenkomst bijwoonde. Het college was dan ook een lokaal verschijnsel. Collegia die in die tijd regelmatig voorkwamen waren de 'collegia musica'. Ook enkele deelnemers van De Orde van Tombago zaten in zo'n collegium musicum.

Deelnemers

Wie waren nu deze 'Haagse' edelen die aan De Orde van Tombago deelnamen? Het gezelschap bestond uit lieden die geen vreemden voor elkaar waren, zoals hierboven al werd genoemd. Zij waren afkomstig uit drie families die met elkaar in contact stonden, te weten: de familie Van Wassenaer Obdam: Johan Hendrik en zijn drie zusters, 1) de familie Van Wassenaer Duyvenvoorde: Jacob Emmery en twee zusters en schoonzusters, en de familie Van den Boetzelaer: Jacob Godefroy en zijn zuster. Dan blijven er nog twee dames over die niet rechtstreeks tot deze families behoorden.

Deze families verkeerden in het politieke milieu uit die tijd en de mannen bekleedden dan ook hoge politieke functies. De vrouwen hadden veelal een muzikale opvoeding genoten. Johan Hendrik had een belangrijke rol gespeeld op het artistieke en culturele terrein in Den Haag en was daarnaast een groot verzamelaar.

Wie de initiatiefnemer was tot de oprichting van De Orde van Tombago is niet bekend. Wel is bekend dat alleen de mannelijke deelnemers een functie toebedeeld kregen binnen het genootschap. Zo was Jacob Emmery de 'President', Johan Hendrik de 'Groot Canselier' en Jacob Godefroy de 'Treasurier en Sécretaris'. Het zou kunnen dat de president de initiatiefnemer was, maar in dit geval hoeft dat niet, omdat bij de adel gold dat de oudsten -en Jacob Emmery was de oudste- voorrang kregen op de jongsten.

Eerste pagina van de statuten van de Orde van Tombago.
Foto: A. Nawijn.

Ingekleurde tekening van een satirisch bedoeld rouwbord.
Foto: A. Nawijn.

Van Johan Hendrik is bekend dat hij een jaar daarvoor, in 1702, bij de oprichting van een ander college, de Orde van Trouw, betrokken was. Aan dit college namen eveneens vrouwen deel, waaronder de prinses van Pruisen. Het is mogelijk dat dit college de aanzet is geweest tot de oprichting van De Orde van Tombago.

De geschriften

De belangrijkste doelstelling van De Orde van Tombago was 'de groote en eendragtige Liefde en genégentheid' die er onder hen was te benadrukken en te versterken. Wat hun activiteiten op de bijeenkomsten waren, zou in het ongewisse zijn gebleven als niet een hele stapel teksten van de hand van de deelnemers van het genootschap bewaard was gebleven. Veel teksten zijn door de deelnemers zelf geschreven, maar een aantal hebben zij overgeschreven van Franse dichters en dichtersessen. Zij schreven voornamelijk in het Frans.

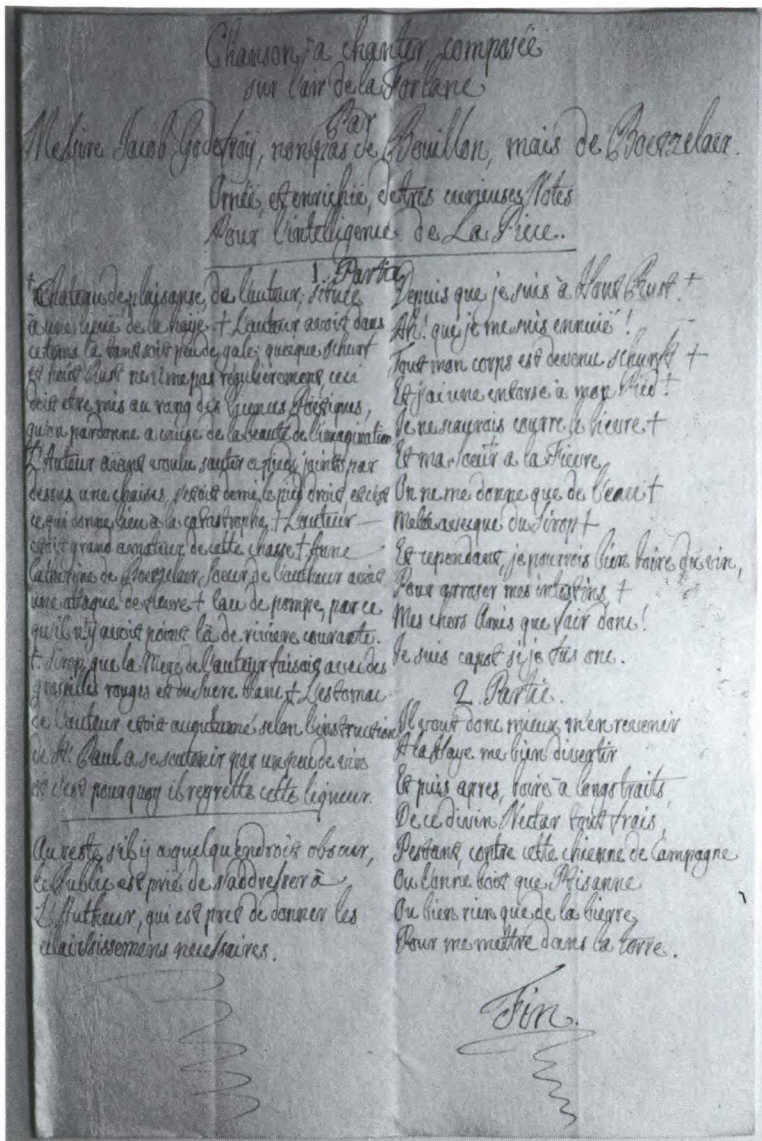
De letterkundige geschriften hebben een rijk assortiment aan (sub)genres, zoals liederen, tekeningen, gedichten, verhandelingen, (dichterlijke) brieven, sonnetten, toneelstukken (ook in dichtvorm), grafgedichten, epigrammen, fabels, geschreven portretten, testamenten, etc. Ook komen bij deze 132 geschriften vele onderwerpen aan de orde, zoals het geloof, de Franse geschiedenis, de mentaliteit, de kans- en toevalspelen, de liefde en het schrijven/discussiëren/oreren zelf.

Wat met name kenmerkend is voor de geschriften van De Orde van Tombago, is het schertsende karakter dat bijna in elke tekst de boventoon voert. De Tombagisten maakten grappen over elkaar. Zo beschrijft Johan Hendrik

bijvoorbeeld in een gedicht geschenken die hij aan zijn naasten geeft: De ene zuster krijgt geld om er een krant van te kopen, de andere krijgt geld om het in haar bruidskist te doen, terwijl deze zuster ongetrouwd is gebleven en de derde zuster krijgt geld om er tanden van te kopen. Zijn broer Unico Wilhelm krijgt slechts het plezier het gedichtje te lezen en zijn beschermeling Willem Bentinck krijgt vreemdsoortige geschenken zoals een flacon met lucht.

Niet alleen maakten de Tombagisten grappen over elkaar, ook mensen buiten het genootschap of historische figuren gaven aanleiding tot spot. Zo wordt bijvoorbeeld raadsman 'W.B.' van de stad Amsterdam flink 'te kakken gezet'. Dit gedicht, geschreven in 1725, luidt als volgt:

'hoe lieflijk is het te verkeeren
met den raedtsman der amstelheeren,
wat is hij aangenaem van praet;
men moet bekennen in der daet
dat soo syn woorden als gedagten
een ieder moet ten hoogsten agten;
tis alles, voor die daer op let;
eerse solide en éeven net;
voegt daer nu bij sijn konst van minnen;
ik tart de réegen zang godinnen,
appol, pegaez en alle mael
te spreken sulken soeten tael.
geen maegt die hij niet kan bekooren,
als hij maer rept, sij is verlooren,
sijn sagte tong en ruwe handt
ooverwint alle tegenstant.
sijn roem... maer soet, ik laet het sinken;
mijn lofgedigt mogt éens stinken.'

Komisch humoristisch lied over Jacob Godefroy van den Boetzelaar.
Foto: A. Nawijn.

Naast het bespotten van personen schreven de Tombagisten ook over serieuze onderwerpen, dit was vaak wel in een komisch-humoristisch jasje gegoten. In veel van deze vrolijke teksten zitten waarschuwingen verscholen. Op ludieke wijze worden de deelnemers gewezen op het aannemen van het juiste gedrag. In enkele teksten worden bepaalde deugden gestimuleerd, zoals de houding van de hugenoten ten opzichte van het geloof, en worden bepaalde ondeugden aan de kaak gesteld, zoals het meedoen aan kans- en toevalspelen. Deze spelen waren in de achttiende eeuw razend populair.

Naamgeving

Het veertiende artikel van de statuten gaat over een 'ring van Tombago': 'Het teken van deese Ordre sal sijn een ring van Tombago die men mag en kan draegen aen wat voor hand of vinger dat een ieder goed dunkt'. Tombago zou afgeleid kunnen zijn van tombak, wat een verzamelnaam is voor legeringen van koper en zink en dat werd gezien als een soort namaakgoud. Enkele onderscheiden soorten tombak hebben eigenschappen die overeenkomsten vertonen met klatergoud. De Orde van Tombago zou derhalve mogelijk 'De Orde van Klatergoud' kunnen betekenen. Oftewel de Orde betekende slechts ogenschijnlijk iets, iets waarvan de innerlijke waarde zeer gering was, hetgeen erop neerkomt dat de Orde niet méér zou zijn dan een ijdele vertoning of een bedriegelijke schijn. Dit zou een perfecte beeldspraak kunnen zijn voor De Orde van Tombago, omdat haar teksten komisch-humoristische elementen bevatten.

Bij dit cultureel onderlegde gezelschap zou je verwachten dat zij teksten schreven over intellectuele onderwerpen en dat zij hun mening ventileerden over zaken die de mensen uit het begin van de achttiende eeuw zo bezighielden, zoals het 'nieuwe denken'. Uit alle informatie die over De Orde van Tombago voorhanden is, blijkt het tegendeel. De Tombagisten wilden slechts door middel van de bijeenkomsten uiting geven aan de vriendschappelijke gevoelens die ze jegens elkaar hadden. De bijeenkomsten waren vrolijk en zij maakten grappen met en over elkaar. Kortom, De Orde van Tombago was een gezellige vriendenkring zonder pretenties, waarbij de humor, de vrolijkheid en de ontspannen sfeer de boventoon voerden.

Voetnoot en bronnen:

1) Hun broer, de bekende Unico Wilhelm van Wassenaer Obdam, maakte geen deel uit van dit college.

Huisarchief Twickel, inv. nrs. 480-485.

Ruepert, F.E., *De Orde van Tombago, of een bursk college van hoge edelen in het begin van de achttiende eeuw*, 1998 (doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam)

Korte berichten

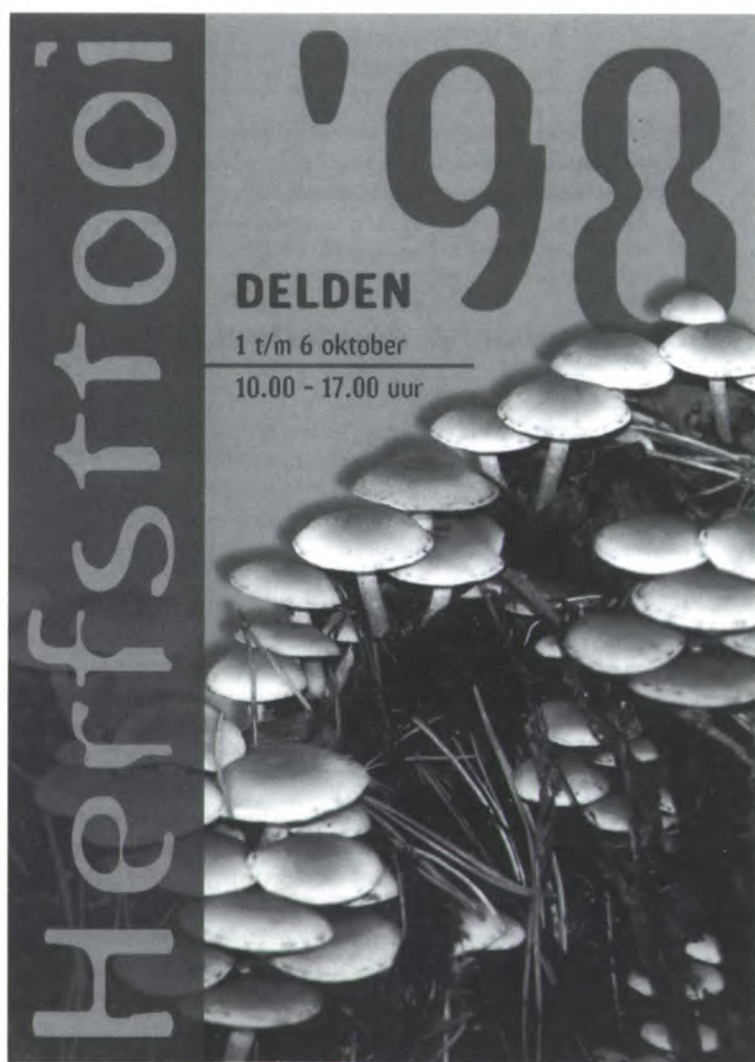
Kleuren schilderwerk

Het bestuur van de Stichting Twickel heeft besloten dat in de toekomst ook op de andere landgoederen van de Stichting de Twickelkleuren zullen worden toegepast. Dit betekent dat ook in Gelderland en elders, waar de Stichting landgoederen bezit de zwart-witte luiken te zien zullen zijn. Voordat het zover is zullen echter wel de nodige jaren verstrijken aangezien de nieuwe kleuren pas zullen worden aangebracht, wanneer de boerderijen toch weer aan een schilderbeurt toe zijn.

Herfsttooi '98

De herfst is altijd een populair jaargetijde om het landgoed Twickel te bezoeken, herfstgeuren op te snuiven en de verkleurende bladeren te bekijken. Van donderdag 1 tot en met dinsdag 6 oktober 1998 zal het waarschijnlijk drukker dan normaal zijn; dan vindt namelijk Herfsttooi '98 plaats in de verleden jaar gerestaureerde Paardeschuur en op de deel van de Rentmeesterij in de Kasteelboerderij van Twickel. Het thema is 'Bloemenboel & Paddestoel'. Deze manifestatie wordt georganiseerd door de Stichting Tilia, in samenwerking met de Stichting Twickel.

Op de deel van de voormalige kasteelboerderij zullen zes kunstenaars over hun werk vertellen en demonstraties geven. Dit zijn: Thea de Badts (keramiek), Freek Berends (pottenbakken), Coos Buitenhuis (aquarelleren), Jan Soppe (houdraaien), Myro Slawa (zijde schilderen) en Miep van Stokkum (knipkunst). Zij allen hanteren het thema paddestoel.

Affiche Straver Reklame & Vormgeving, Delden.

De Paardeschuur wordt versierd met bloemen. Er is een diapresentatie en ook hangen er schilderijen van de Hengelose schilder Jan Wessels. De artistieke leiding van het bloemwerk is weer in handen van Anton Visch. Behalve bekend bloemist in Delden is Anton ook bestuurslid van Tilia. Hij creëert samen met diverse bloembinders uit Oost-Nederland, met ondersteuning van deelnemers van de workshop 'Meesterlijk Binden' en met leerlingen van het Agrarisch Opleidings Centrum uit Almelo een bloemenfestijn van formaat.

Leuk is ook dat de Oranjerie en de tuinen van Twickel open zijn tijdens de openingstijden van Herfsttooi, namelijk zes dagen lang van 10.00 tot 17.00 uur. Dit geeft voor het personeel en vrijwilligers veel extra werk en het bestuur van Tilia is hen zeer erkentelijk voor de medewerking. In de oranjerie zal speciaal voor deze Herfsttooi samengestelde Tilia-thee te bestellen zijn. (Tilia betekent lindebom). De heer Wassink jr. van de 'Pelikaan', de bekende koffie- en theewinkel uit Zutphen, maakt deze thee welke zal bestaan uit een mengsel van 3/4 deel lindebloesem en 1/4 deel neutrale thee. De thee zal door Tilia ook verkocht worden, dus wie hem lekker vindt, of hem zo een wil proberen, kan een zakje mee naar huis nemen.

Twickel is een begrip dat garant staat voor natuur en cultuur. Tilia doet hier gedurende zes dagen nog een schepje bovenop. Komt u ook kijken? Tot ziens op de Herfsttooi!

Openingstijden van 1 tot en met 6 oktober van 10.00 tot 17.00 uur. Entreprijs vanaf 12 jaar f 5,00.

Namens het bestuur van de Stichting Tilia
Annemarie Arnold

Vereniging Vrienden van Twickel

Op donderdag 12 november om 20.00 uur geeft kunsthistorica mevrouw Sanny de Zoete in café-restaurant 't Hoogspel in Delden een lezing met als titel 'Linnengoed, gebruik en behandeling door de eeuwen heen'. Er zal niet alleen worden ingegaan op het gebruik van het linnengoed, maar ook op het erfrecht zoals dat in het verleden rond linnen bestond.

Nieuwe landgoedbewoners

Het voormalige erve Koekkoek in Woolde is toegewezen aan de familie Kamphuis. Alvorens de boerderij te kunnen betrekken zal deze flink verbouwd moeten worden. De familie Kamphuis woont thans aan de Deldensestraat in de directe omgeving. De heer Kamphuis is notaris te Hengelo.

Mevrouw Neurdenburg zal binnenkort haar intrek nemen in de voormalige boerderij op het erve Lohuiswoner te Oele. Ook deze boerderij zal eerst een flinke renovatie moeten ondergaan.

Pannenkoekenhuis

Op 15 juli is het restaurant In den Markenrichter heropend als pannenkoekenhuis. Vanaf die datum heeft de familie Schouwstra de exploitatie overgenomen van de familie Ter Horst.

Kruispunt Twickelerlaan

De Provincie Overijssel heeft besloten het kruispunt van de weg Borne - Delden met de Twickelerlaan te voorzien van een zogenaamd plateau. Deze maatregel is bedoeld om het verkeer te dwingen vaart te minderen alvorens bij dit kruispunt te komen. In het verleden hebben hier meerdere ongelukken plaats gehad waarvan ook met dodelijke afloop. De gemeente Ambt Delden en de Stichting Twickel juichen de maatregel toe. Al eerder is de maximumsnelheid op een deel van de weg Borne - Delden verlaagd naar 60 km per uur.

Langs de muur van de moestuin werd een groene parkeerplaats aangelegd.
Foto: D. Bekkers.

Recreatie krijgt impuls

De regelmatige bezoeker van het landgoed Twickel zal het niet ontgaan zijn dat op vele plaatsen zandwegen zijn verbeterd en parkeervoorzieningen zijn aangelegd. Dit alles gebeurt in het kader van een project waarvoor de Stichting overheidssubsidie heeft gekregen. Het doel van dit project is om verschillende routes voor wandelaars en ruiters te verbeteren en hierbij ook geschikte parkeervoor-

zieningen aan te brengen. Het zwaartepunt ligt op en rond de Deldeneresch. De grootste parkeervoorziening ligt bij de moestuin. Langs de Twickelerlaan is een parkeerstrook aangebracht met een kunststof mat waardoor het gras groeit. De gedachte hierachter is dat zomin mogelijk inbreuk wordt gedaan aan het bestaande landschap. De te verbeteren routes staan beschreven in het boekje dat de Stichting vorig jaar heeft uitgegeven ter gelegenheid van het 650 jarig bestaan van het landgoed.

Zomerstormen

Op 5 juni en 21 juli werd de omgeving van Delden geteisterd door noodweer. Dit had wederom tot gevolg dat woudreuzen het moesten ontgelden. Op 21 juli was er zelfs plaatselijk sprake van een windhoos. Deze trok langs het station in Delden en via de Cramersweide en de Rondweg naar de Kooidijk en liet daar een spoor van vernieling achter.

Woudreuz geveld door de storm in juni.
Foto: A.H. Schimmelpenninck.

Bezoek Pachterscommissie

In de Middeleeuwen kreeg de gemeente Kampen het recht om inpolderingen te verrichten langs de toenmalige Zuiderzee. In de loop van de eeuwen is hierdoor het Kampereiland ontstaan, dat thans circa 5000 ha groot is. Bijna de gehele oppervlakte is in gebruik bij zo'n 120 pachtbedrijven. Deze hebben een gemiddelde omvang van 35 ha en een melkquotum van 350.000 kg. Bomen zijn op het Kampereiland zeldzaam. Alleen op de erven en langs enkele wegen zijn deze te vinden. De vaak karakteristieke boerderijen staan op terpen. Dit in verband met het overstromingsgevaar dat vroeger bestond.

De gebouwen zijn in de jaren zeventig aan de boeren verkocht op basis van taxatiewaarde in verpachte staat. De ondergrond van de gebouwen en de agrarische grond worden gepacht van de gemeente. De overname van de opstallen is een voorwaarde geweest om in de jaren zeventig een ligboxenstal te mogen bouwen. Opvallend is dat bijna alle pachters opvolgers hebben, waardoor de schaalvergroting die door velen gewenst wordt, niet op gang komt. Als één van de grootste verpachters in den lande, beschikt de gemeente ook over een eigen landbouwkundige, de heer Kremers, die het beheer over de landerijen voert.

Een delegatie van Twickel, waaronder leden van de

*Een delegatie van Twickel en de pachterscommissie bracht een bezoek aan het Kampereiland.
Foto: A.H. Schimmelpenninck.*

pachterscommissie, was in juni te gast bij de gemeente Kampen. De heer Kremers leidde het gezelschap rond over dit bijzondere gebied. Ook werd kennis gemaakt met enkele bestuursleden van de pachtersvereniging. Hoewel Twickel en Kampen tot de grotere verpachters behoren zijn er opvallende verschillen tussen beide gebieden. Aangezien hier de gemeente als verpachter optreedt zijn beslissingen over pachtzaken vaak ook politieke beslissingen. Dit is niet altijd even gemakkelijk.

Wenteltrap hersteld

In de Noordvleugel van kasteel Twickel bevindt zich een kleine gietijzeren wenteltrap die dateert uit de negentiende eeuw. Deze was in onbruik geraakt. Recent is de wenteltrap weer gecompleteerd en opnieuw in gebruik genomen.

Watermolen Lage

De Stichting Ribo heeft al verschillende objecten op het landgoed Twickel gerestaureerd. Tegenwoordig werkt deze Stichting ook over de grens. Zo kon de Ribo thans betrokken worden bij een forse restauratie van de watermolen te Lage. Deze fraaie molen vormt het centrum van het landgoed Lage net over de grens bij Ootmarsum.

A.H. Schimmelpenninck

Herinrichting Deldeneresch

Dit voorjaar is een begin gemaakt met de uitvoering van het plattelandoontwikkelingsproject "Herinrichting Deldeneresch". Het project brstaat uit vijf delen:

Herverkaveling landbouwgronden; aanleg en herstel van recreatieve voorzieningen; herstel van landschappelijke beplantingen; onderzoek naar de bedrijfsontwikkeling van agrarische bedrijven en de inrichting van een leerveld.

Met drie van de vijf delen is begonnen. Het herstel van de landschappelijke beplantingen en de inrichting van een leerveld starten dit najaar.

*Wandelaars kunnen straks profiteren van nieuwe zandwegen op de Deldeneresch.
Foto: H. Gierveld.*

Door de herverkaveling van de Deldeneresch is het bedrijf van de familie Hietbrink van erve Raesfelt verplaatst naar het erve Sanderij aan de Langestraat. Hier wordt een Groen Label stal gebouwd, die naar verwachting in oktober gereed zal zijn. Een deel van de gronden is al verkaveld en in gebruik genomen. Daarbij is ook twee hectare grond met ruigtestroken, hegggen en graan ingericht als broed- en schuilplaats voor de patrijs.

H. Gierveld

Landgoedkampen

Deze zomer vond in het park van het Hof te Dieren het zevende A.N.W.B. landgoedkamp plaats. De deelnemers werkten in de ijskelder, staken plaggen, verwijderden vlier en esdoorn en legden de fundering van een voormalige kas bloot. Men plaatste hekwerven en tenslotte werd er puin geruimd.

De fundamenteën van de broeikas laten zien hoe één en ander in elkaar heeft gezeten: er is een kolenhok geweest van waaruit de kolen door middel van een schuifstel in de ketel kwamen, waarmee de kas werd verwarmd.

*Kijkje vanaf de stenen brug op de vijverpartij van het Hof te Dieren.
Foto: R. Blom.*

Ook op Twickel werkten landgoedkampers aan een kas. In dit geval aan een object dat nog net overeind staat. Het gaat om de vervallen anjerkas in de moestuin, waar de glasresten zijn uitgebroken. Op Twickel hield men zich ook bezig met het opruimen van een schuur bij het erve Uenk in Woolde, het plaatsen van een bruggetje in het bos en het maaien van een wintervoorraad hooi voor de damherten in het kasteelpark.

R. Blom en G.J. Roelofs

Archieven Van Wassenaer

De familie Van Wassenaer stamt af van een zekere Kerstant een 12e eeuwse hoveling van graaf Dirk VI van Holland. Zijn zoon Filips, die het bezit Wassenaar verwierf, komt in 1200 voor onder de naam Van Wassenaer. Hij is de stamvader van het geslacht Van Wassenaer. Nadien zijn vele vertakkingen ontstaan, waarvan de tak Van Wassenaer Obdam in de 17e eeuw in het bezit kwam van het landgoed Twickel.

In februari 1998 is het project "De Van Wassenaers in Hollands Archiefperspectief" van start gegaan. Doel hiervan is het opsporen en beschrijven van alle verspreid geraakte Van Wassenaer archieven. Het project wordt gedragen door de familiestichting Van Wassenaer, het Algemeen Rijksarchief en het Rijksarchief in Noord-Holland.

In dit kader werd een eerste gids gepubliceerd die een toegang vormt op de oudste Van Wassenaer akten in het huisarchief Twickel. De aanbidding van deze publikatie vormde het hoogtepunt van een feestelijke bijeenkomst op 2 juni jl. in kasteel Twickel.

Naast een lijst van samenvattingen van de op Twickel te vinden akten over de periode 1222 - 1599 geeft de gids ook een overzicht van de verblijfplaatsen van de tot nu toe in kaart gebrachte Van Wassenaer archieven op andere locaties.

De auteur van de regestenlijst Ineke van Aalst, archivaris van Twickel Aafke Brunt en lezend in de nieuwe publicatie Louise van Wassenaer. Foto: A.H. Schimmelpenninck.

De gids *Regesten van het fonds Wassenaar in het huisarchief Twickel, 1222-1599* is verkrijgbaar in de archiefwinkels van het Algemeen Rijksarchief in Den Haag en het Rijksarchief in Noord-Holland in Haarlem. De kosten bedragen f 35,— en f 45,— inclusief verzendkosten.

A.J. Brunt

19 augustus, 12 en 13 september

Open Monumentenweekend. Openstelling park Hof te Dieren op 19 augustus in het kader van de fietsvierdaagse van 18.00 - 22.00 uur; op 12 september van 10.00 - 17.00 en op 13 september van 11.00 - 16.00 uur.

Een wandeling van ruim een uur voert u langs de meest bijzondere plekjes. Het landschapspark, aangelegd door de architecten Zocher en Petzold kenmerkt zich door de bijzondere ligging aan de Veluwezoom. Voorafgaand aan de wandeling kunt u een diaserie van circa 30 minuten zien in de Dierense toren aan de Hogestraat (5 minuten lopen vanaf de ingang van het park). Bij de ingang van het park is tegen betaling van f 1,50 een wandelfolder verkrijgbaar.

15 september-29 november

Tentoonstelling 'Monumenten van macht - zeven eeuwen woongeschiedenis van het Haagse Voorhout' in het Haags Historisch Museum, Korte Vijverberg 7, Den Haag. De tentoonstelling geeft een beeld van de architectuur van het Voorhout, de gebeurtenissen die er plaats vonden en de mensen die er gewoond hebben. Onder de bekende bewoners schaarde zich leden van de families Van Wassenaer en Van Heeckeren.

18 september

Kasteel- en tuinbezoek voor de leden van de vereniging Vrienden van Twickel. De eerste groep start om 13.30 uur. Nadere informatie staat in de aan de leden gezonden convocatie.

26 september-10 januari 1998

Tentoonstelling 'Wonen in Arcadië' in het Noordbrabants Museum, Verwersstraat 41, Den Bosch. Centraal staan interieurs van Nederlandse buitenplaatsen en kastelen.

1-6 oktober

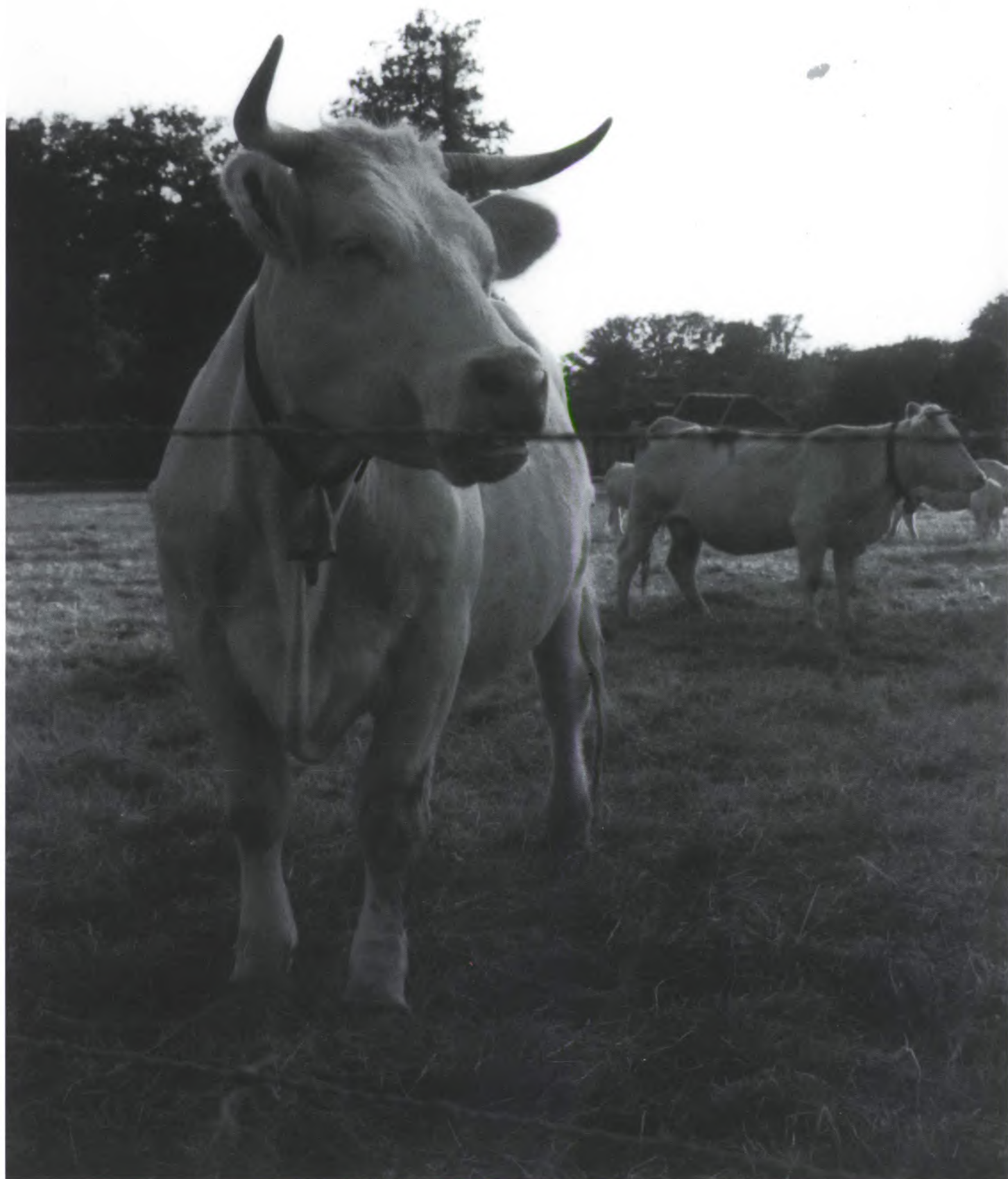
Herfsttooi 1998. Zie elders in dit blad.

3 oktober

Open dag op de zagerij van Twickel. Aanleiding hiervoor is het gereedkomen van de nieuwe kantoorruimte. Bij deze gelegenheid zal het gehele bedrijf te bezichtigen zijn, alsmede de producten die hier tot stand komen. Een nadere aankondiging volgt in de plaatselijke pers.

12 november

'Waarom het linnengoed van Twickel zoo bijzonder is ...', lezing van kunsthistorica Sanny de Zoete in café-restaurant 't Hoogspel in Delden, aanvang 20.00 uur

*De koeien in de weiden voor het kasteel op een mooie midzomeravond.
Foto: M. Hermanussen.*